

PLET DELS SARRAÏNS I JUEUS DE MÓRA CONTRA ELS CRISTIANS DE LA POBLACIÓ, 1421-1422

JOSEP TORNÉ CUBELLS
Centre d'Estudis del Priorat

*Diversos són els homes,
diverses les raons.*

S. Espriu, La pell de brau, XXIX

INTRODUCCIÓ

La convivència de les tres cultures en els regnes hispànics medievals és un referent bonic, tot i que ha estat sovint massa idealitzada (l'obra d'Américo Castro és el principal exponent d'aquesta tendència). És ben cert que sobretot abans de la pesta negra les minories islàmica i jueva dels regnes cristians de la península Ibèrica gaudien de certes llibertats, que escandalitzaven els altres cristians europeus, però ni així no s'ha d'imaginar mai un paradís d'idíl·lica tolerància. Ara bé, tampoc no cal suposar tan sols despotisme, opressió i arbitrarietat. Hi ha força indicis que la realitat resultava més complexa i matisada, tal com ho mostra per exemple el procés que hi va haver a la vila de Móra¹ arran d'un conflicte entre els cristians d'una banda i els sarraïns i jueus de l'altra. Es va plantejar un greu desacord amb motiu de l'abast d'unes contribucions d'àmbit municipal, que els primers volien carregar sobre els segons. Aquest document² és un bon testimoni de com a Catalunya era possible de vegades resoldre civilitzadament les diferències gràcies a la fe en l'imperi del dret.

Cal recordar que tres comunitats diferents vivien a Móra d'Ebre els anys 1421-1422: la universitat dels cristians, l'aljama dels sarraïns i la dels jueus. Igual que en altres poblacions catalanes durant l'edat mitjana, allí a part dels cristians, que controlaven el govern del municipi, hi habitaven també dues altres comunitats diferents, l'aljama dels musulmans i la dels jueus, ambdues amb personalitat jurídica reconeguda, lliures de practicar la seva religió i d'ordenar autònomament el seu règim intern a base dels costums i el dret religiós propi, limitades tan sols pels pactes de capitulació (sarraïns) o pels

privilegis i concessions reials (jueus), i habitant un espai urbà separat, uns la moreria i els altres la jueria o call.³

Els anys anteriors al litigi havien estat especialment durs per als jueus: no sabem si els *pogroms* iniciats l'any 1391 van arribar a afectar la seva aljama de Móra, però en tot cas van posar fi a l'època esplendorosa de la minoria jueva de Sefarad. A les greus violències i destruccions físiques d'aleshores encara s'hi van afegir poc després les pressions sofertes amb motiu de la predicació de sant Vicent Ferrer i de les controvèrsies públiques en pro de conversions i baptismes, que culminaren en la cèlebre Disputa de Tortosa (1413) presidida pel papa Benet XIII.⁴ Després dels grans tràngols, a principis del segle xv moltes jueries catalanes havien quedat reduïdes i empobrides, i en algunes poblacions fins i tot havien desaparegut. L'ambient a l'aljama jueva de Móra, per tant, no podia ser exempt de tensions i de por.

Els sarraïns, d'altra banda, constituïen des de la reconquesta en el conjunt del país una minoria més marginal i oblidada que els jueus. Ells no estaven tan escampats per tot Catalunya, sinó que vivien concentrats sobretot en les poblacions riberenques de l'Ebre i del Segre, en algunes de les quals, com Miravet, eren majoritaris. Com que habitualment formaven comunitats molt tancades, entre els sarraïns les conversions eren més rares que entre els jueus, i solien tenir encara menys relació que aquests amb els cristians. Tot això fa veure que el conflicte de Móra des de la tardor de 1421 fins a l'hivern de 1422 no va transcórrer pas en un moment dolç de la convivència, sinó poc després d'uns temps crítics, en què la interessada protecció reial o senyorial (també en les senyories eclesiàstiques) sobre els jueus (i sobre els musulmans) poc havia pogut contra l'animadversió popular.

Abans d'entrar en la lectura del plet de Móra val la pena fer-se càrrec dels diversos personatges que hi apareixen. Atès que la vila pertanyia al comtat de les Muntanyes de Prades,⁵ més concretament a l'antiga baronia d'Entença, encara que el titular de la senyoria⁶ no és esmentat mai al document, sí que hi té un paper el procurador general o, millor dit, el lloctinent del procurador general del comtat, Ramon Icart, probablement fill del titular de l'ofici, Pere Icart. Aquest alt oficial senyorial tingué un paper essencial en el litigi, perquè va designar els jutges que arbitrarien una sentència: Ramon Salelles, jurista assessor del comtat de Prades, i Joan Ferrer Busquet, de Falset. La designació del primer era força previsible, perquè les Constitucions de Catalunya imposaven l'assessorament d'un jurista professional per a la validesa de les sentències dels tribunals senyorials.⁷

Abans de dictar sentència els jutges van haver de tenir molt presents dues lletres reials expedides a Barcelona per l'esposa i cosina d'Alfons el Magnànim, Maria de Castella, reina de la Corona d'Aragó, que actuava com a lloctinent general del rei durant la seva primera absència (1420-1423) per causa dels interessos a Itàlia. Ambdues lletres reials, relatives a la concessió del permís per gravar amb nous tributs el comerç de Móra, foren presentades a Ramon Salelles pels jurats i prohoms cristians de la vila, els caps naturals

de la comunitat dels cristians de la població en el règim municipal medieval. Contra aquesta concessió de la reina, que afectava de ple els seus interessos, presentaren al·legacions els jurats de l'aljama dels sarraïns i els secretaris de la dels jueus, que probablement havien estat elegits pels consellers representatius de les respectives comunitats, segons els mecanismes predemocràtics de participació corporativa, anàlegs als de les universitats dels cristians. Finalment, a més dels jutges i de les parts, apareix actuant en aquest plet, com a expert consultat abans de pronunciar sentència, el prestigiós jurista Jaume Callís (1370-1434), que pel que en sabem era moderadament favorable als interessos dels remences i de les minories.

Si es conserva encara una còpia del plet interconfessional de Móra és gràcies al P. Jaume Pasqual, un canonge premonstratenc de Bellpuig de les Avellanes, membre de la cèlebre escola històrica fundada pels pares Daniel Finestres i Jaume Caresmar en el segle XVIII.⁸ No cal pas ponderar aquí les excel·lents qualitats del P. Pasqual com a diplomata. Gràcies a la seva laboriosa tasca de transcripció, anterior a les ingents destruccions de fons arxivístics en els segles XIX i XX hispànics, ha arribat fins als nostres dies el text de molts documents medievals perduts. Els grossos volums de la seva col·lecció *Sacrae Cataloniae Antiquitatis Monumenta*, conservats a la Biblioteca de Catalunya,⁹ són d'un valor inestimable per a la història dels catalans i en concret contenen una bona transcripció del plet que ens ocupa.

Probablement l'any 1793 el canonge Jaume Pasqual va aprofitar una visita seva a Falset¹⁰ per a conèixer l'arxiu municipal i el parroquial, hi va treballar amb el seu petit equip tant com el temps de què disposava li va permetre i no es va limitar exclusivament a copiar la compilació de privilegis i ordinacions de Falset¹¹ (1370-1371) del notari Francesc Vilar (ms. 729, vol. IV, f. 312-345), sinó que també va transcriure altres documents interessants com l'acta de consagració de l'església parroquial, certs pergamins de l'arxiu de la vila, el llarg procés entre els jueus, moros i cristians de Móra, i també els epígrafs d'alguns instruments de Siurana, o de la Confraria falsetana de Santa Maria i Sant Francesc. No va poder treballar tot el que hauria calgut, ell mateix o un dels seus col·laboradors va anotar després de la còpia de la carta sobre la fàbrega: "Per falta de temps no he pogut extractar lo demés." Potser els calia retornar a Bellpuig de les Avellanes en data fixa.

Segons el text en català del procés "sobre les imposicions metedores en la vila de Móra entre los cristians, de una part, e los moros e jueus, de la altra part", Ramon Icart, lloctinent de procurador del comtat de Prades, designa jutges a Ramon Salelles, el jurista assessor del comtat, i a Joan Ferrer Busquet, de Falset. El primer tot sol, com a expert, recull informacions i proves; i finalment, tots dos dicten sentència, que és favorable als sarraïns i jueus, perquè els cristians els volien gravar indegudament. A més de la sentència el procés inclou íntegrament dues provisions reials del 27 d'agost de 1421 i també les al·legacions presentades a Ramon Salelles per les aljames el 14 de novembre de 1421. Aquests documents en llatí es transcriuen en aquesta llengua però van seguits d'una traducció al català.

ANNEX

Biblioteca de Catalunya (Barcelona),

Jaume Paqual, o. praem., *Sacrae Cataloniae Antiquitatis Monumenta*, ms. 729, vol. IV, f. 312v-317v.

[1421, novembre 4 / 1422, febrer 16, Móra d'Ebre]

Sia a tots cosa manifesta que dissapte, a quatre de noembre del any mil quatrecents vint hu, lo honorable en Ramon Icart, lochtinent de procurador del comptat de Prades e baronia d'Entença, constituït personalment en la vila de Móra, sobre lo debat o qüestió, que és o s'espera [sic] ésser sobre les imposicions metedores en la vila de Móra entre los crestians de una part, e los moros e jueus de la altra part, cometé e assignà en jutges lo honorable micer Ramon Salelles, licenciat en leys, assessor dels dits comdat e tinença, e Johan Ferrer Busquet, de la vila de Falcet, donant-los poder que ohides les sobredites parts pusquen la dita qüestió jujar e declarar, e les coses dependents e emergents de aquella, e que la hu d'ells pusca collir lo procès e fer assignacions [f. 313r] a les parts tro a la sentència difinitiva, e que la dita sentència hagen a donar [...] faent la present scriptura per comissió.

E encontinent lo dit senyor micer Ramon Salelles assignà a les dites parts a dir u proposar u al·legar tot ço e quant dir, proposar e al·legar volran precisament e peremptòria de dilluns qui ve en huyt jorns. E la dita assignació fo intimada a les parts lo die mateix per mi, Antoni Pujol, scrivà de la cort de Móra, ço és a-n Jachme Valldellòs, jurat de la vila de Móra, e a n'Alí Alfrang e a-n Ferrando Aboace, fill d'en Lopo, jurats de la aljama dels moros de la vila de Móra, e a-n Jucef Arrunjo e a-n Jacob Marana, secretaris de la aljama dels juheus de la dita vila de Móra.

Diluns a xxvii de noembre e any desús scrit comparegué en Jachme Valldellòs, jurat de la vila de Móra, e en Vidal Steve en presència de l'honorable micer Ramon Salelles, jutge de la present causa, los qual produhiren e donaren una carta en poder de mi, Antoni Pujol, scrivà de la present causa, del tenor següent:

Nos Maria, Dei gratia regina Aragonum, Sicilie, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitissa Barchinone, ducisa Athenarum et Neopatrie ac etiam comitissa Rossilionis et Ceritanie, primogenita regni Castelle, locumtenens generalis serenissimi domini Regis, viri et domini nostri carissimi, ut vos fideles nostri, jurati et probi homines loci de Mora, comitatus de Prades, tucius et fortius perficere valeatis muros et vallos loci predicti, quos incepistis fabricare et facere in fortitudine et altitudine satis [...] et eosdem in condirecto tenere, tenore presentis concedimus vobis et licentiam plenariam impartimur, quod per tempus quinque annorum a die qua imposite fuerint impositiones sive sise possitis et liceat vobis in loco predicto et eius terminis imponere, statuere seu etiam ordinare impositiones sive sisas in pane, vino, carnibus, annona et mercibus et aliis bonis et rebus quibuslibet, que ibi venduntur, prout vobis fuerit bene visum. Et huiusmodi quidem impositiones sive sisas, in quibus contribuant sive contribuere teneantur [f. 313v] tam extranei quam privati ad dictum locum et eius terminos, declinantes vel facientes incolatum quomodolibet in eisdem cuiusvis status, legis et condicionis existant cum imposite fuerint, possitis augere vel minuire et eis semel et pluries ex tunc [sic] imponere et tornare pro vestro libito voluntatis vosque possitis, si vobis libevit colligere seu levare et colligi facere ac vendere quotiens vobis placuerit in encantre publico seu alias, et tradere seu tradi facere plus offerenti seu

offerentibus in eisdem. Et pretia et alia comoda emolumenta, que provenient ex eisdem, habere et comitere in operibus supradictis et in aliis necessitatibus dicti loci, dempta quinta parte pecunie ipsius, de qua cum sub hac conditione vobis licentiam contulerimus huiusmodi teneamini de tercia in terciam unius cuiusque dictorum quinque annorum thesaurario regio aut alii, cui dictus dominus Rex aut nos mandaverimus respondere. Mandantes per hanc eandem gubernatori regio generali eiusque vices gerenti in Cathalonie principatu necnon vicariis, baiulis, curiis ceterisque officialibus ipsius domini Regis presentibus et futuris, ad quos spectet subire regie indignationis incursu penaque quingentorum florenorum auri de Aragonia, de bonis contrafacientium irremisibiliter habendorum et regio fisco aplicandorum, quatenus concessionem et licentiam nostram huiusmodi teneant firmiter et observent, tenerique et observare faciant inviolabiliter per quoscumque, et non contraveniant vel aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri iussimus regio sigillo impendenti munitam.

Datam Barchinone die XXVII augusti anno a Nativitate Domini M CCCC XX I regnique domini domini Regis sexto.

[Traducció de la lletra reial: “Nós, Maria, per la gràcia de Déu reina d’Aragó, Sicília, València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, comtessa de Barcelona, duquesa d’Atenes i Neopàtria, i també comtessa del Rosselló i la Cerdanya, primogènita del regne de Castella i lloctinent general del sereníssim senyor Rei, estimadíssim marit i senyor nostre, a fi que vosaltres, els nostres fidels jurats i prohoms del lloc de Móra del comtat de Prades, pugueu acabar de bastir més fortes i més segures les muralles i defenses del lloc esmentat, que vau començar a aixecar i construir amb solidesa i alçada prou [...] i els pugueu tenir en condret, per les presents lletres us concedim i us impartim llicència plenària que pel temps de cinc anys, a partir del dia en què entrin en vigor, us sigui lícit en el lloc esmentat i en el seu terme imposar, establir i ordinar contribucions o sises sobre el pa, el vi, les carns, els queviures i mercaderies, i altres béns i coses qualsevulla que es venguin allí segons el vostre bon criteri. I això de tal manera que en aquestes contribucions o sises hi han de contribuir, quan siguin imposades, tant els forasters com els naturals que concorrin al dit lloc o bé hi visquin, de qualsevol estat, llei o condició que siguin, i que des d’ara les pugueu augmentar o disminuir i una vegada o moltes imposar o llevar segons el vostre lliure albir, i encara que pugueu recaptar-les o fer-les recaptar a voluntat vostra i arrendar-les en encant públic cedint-les o fent-les cedir a la millor o les millors ofertes. I també us concedim que els guanys i altres emoluments que provinguin de tot això els pugueu retenir i esmerçar en les obres esmentades i en altres necessitats de dit lloc separant-ne una cinquena part del diner, de la qual, com que us hem concedit llicència sota aquesta condició, haureu de respondre de terç en terç cadascun dels dits cinc anys al tresorer reial o a altres que el senyor Rei o nos us indicarem. Manem per aquestes al governador general reial o al seu lloctinent general al principat de Catalunya i també als veguers, batlles, corts i als altres oficials del mateix senyor Rei, presents i futurs, sots pena d’incórrer en la règia indignació i en una multa de cinc-cents florins d’or d’Aragó extrets irremissiblement dels béns dels qui obrin en contra i aplicats al fisc reial, que mantinguin i observin fermament la nostra concessió i llicència, i la facin mantenir i observar inviolablement a tothom, i que no obrin en contra ni permetin que ningú no ho faci per cap mena de raó. En testimoni de tot això us fem arribar aquesta lletra nostra autenticada amb el nostre segell pendent.

Donada a Barcelona el dia 27 d'agost de l'any de la Nativitat del Senyor 1421, el sisè del regnat del senyor Rei.]

Encara més, lo dia present en presència del dit honorable micer Ramon Salelles, jutge damunt dit, produhiren e donaren los dits crestians una carta o letra en paper escrita patent de la senyora Reyna, que és del tenor següent:

Maria, Dei gratia regina Aragonum &c., primogenita regni Castelle, locumtenens generalis illustrissimi domini Regis, viri et domini nostri carissimi, fidelibus nostris thesaurario domini Regis atque nostro aut alii cuicumque dictum officium regenti ac baiulo Cathalonie generali et aliis quibusvis ad quos spectet. Salutem et gratiam. Ecce quia nos contemplacione murorum et vallorum ville de Mora, comitatus de Prades, iuratis et probis hominibus dicte ville concessimus per tempus quinque annorum, ut in carta nostra data ut infra computandorum, licentiam imponendi sisas seu impositiones in pane, vino et carnibus ac aliis prout in dicta carta latius continetur, et licet in concessione ipsa quintam partem pecuniarum ex dictis impositionibus provenientium de tercia in terciam dictorum quinque annorum realiter persolvendam nobis retinerimus, attamen quia ad centum florenos auri de Aragonia quinta pars pecuniarum predictarum previa legitima informatione per nos fuit taxata pro toto tempore dictorum quinque annorum uno anno cum alio compensato, dicimus et mandamus vobis expresse de certa scientia quatenus a iuratis et probis hominibus predictis nil ratione quinte partis pecuniarum iamdictarum petatis seu etiam exigatis, cum eandem ut premititur eisdem generose duxerimus remittendam. Volumus inquam et tenore presentis concedimus dictis iuratis et probis hominibus ac emptoribus dictarum impositionum, quatenus nobis nec officialibus regiis quibuscumque de predictis impositionibus sive sisas seu earum obventionibus et redditus reddere compotum et rationem nullatenus teneantur quinimo ab eisdem sint liberi et perpetuo absoluti et super dictis compotis et eorum redditionem seu destensionem petendis quomodolibet seu habendis imponimus nobis et officialibus regiis et aliis quibuscumque silentium sempiternum, mandantes quomodolibet officialibus subditis domini Regis atque nostris quatenus contenta in presenti teneant et observent et non contraveniant ullo modo. Mandamus etiam magistro [f. 314v] rationali curie dicti domini Regis in dicto principatu Cathalonie et alii cuicumque et vobis et quolibet vestrum compotum audituro, quod in redditione compotorum vestrorum aut alias nullum dubium aut nocumentum vobis seu dictis iuratis et probis hominibus propterea apponant.

Data Barchinone XXVII die augusti anno a Nativitate Domini M CCCC XX primo.

[Traducció de la lletra reial: Nós, Maria, per la gràcia de Déu reina d'Aragó etc., primogènita del regne de Castella i lloctinent general del sereníssim senyor Rei, estimadíssim marit i senyor nostre, als nostres fidels el tresorer del senyor Rei i nostre o a qualsevol altre regent d'aquest ofici i al batlle general de Catalunya o a qualsevol altre a qui incumbeixi, salut i gràcia. Vet aquí que nós per consideració de les muralles i defenses de la vila de Móra, del comtat de Prades, hem concedit per cinc anys, a comptar segons la nostra carta donada més avall, als jurats i prohoms de l'esmentada vila llicència per a imposar sisas i contribucions sobre el pa, el vi, les carns i sobre altres coses tal com en l'esmentada carta es reporta més llargament, encara que en aquesta concessió ens hem reservat una cinquena part dels diners provinents d'aquests impostos a pagar realment de terç en terç durant aquests cinc anys, amb tot com que la cinquena part dels diners esmentats ha estat taxada per nos, havent-hi precedit una legítima informació, en cent florins d'or d'Aragó per tot el temps dels cinc

anys compensat un any amb un altre, us diem i us manem expressament i amb plena consciència que no demaneu ni exigiu res als dits jurats i prohoms per raó de la cinquena part dels diners esmentats, ja que els n'hem volgut dispensar. Volem, doncs, i per la present concedim als dits jurats, prohoms i arredadors dels impostos esmentats, que no hagin de retre ni a nós ni a cap oficial reial cap mena de compte o raó per aquestes contribucions o sises ni pels seus guanys i rèdits. A fi que siguin lliures i exempts perpètuament de tota reclamació o rendició de comptes sobre aquests ingressos, ens imposem silenci sempitern nós, i als oficials reials i a qualsevol altre, manant als oficials nostres i del Rei que mantinguin i observin tot el contingut de la present i que no hi obrin en contra de cap manera. Manem també al mestre racional de la cort del senyor Rei en el principat de Catalunya i a qualsevol auditor dels vostres comptes que en la rendició dels vostres comptes no us plantegin dubtes o perjudicis a vosaltres o als esmentats jurats i prohoms per tot això. Donada a Barcelona el dia 27 d'agost de l'any de la Nativitat del Senyor 1421.]

Les quals cartes produhides lo dit micer Ramon Salelles, jutge damunt dit, atorgada còpia de aquelles als dits moros e jueus, assignà a ells allí presents a dir e posar ço que posar e dir voldran d'ací a [...] jorns primer vinents e continuament comptadors. Aprés d'açò, divendres que comptavam a XIII del més de novembre, hora de tèrcia de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC XX I en la plaça de la vila de Móra en presència de l'honorable micer Ramon Salelles, licenciat en leys, assessor del compdat de les Muntanyes de Prades et així com a jutge per lo molt honorable en Ramon Ricart, lochtinent de procurador general del dit comdat, assignat ensemps ab l'[h]onrat en Johan Ferrer Burgès, ausent en la causa present, e stant present lo dit honorable lochtinent de procurador general e en presència de mi Antoni Pujol, scrivà de la cort de Móra, e dels honrats en Pere Icart, fill del dit honorable en Ramon Icart, e d'en Pere Vidal de la dita vila de Móra, testimonis a ço apel·lats, comparegueren los honrats en Jachme Valdellòs, jurat l'any present de Móra, e en Vidal Steve e en Ramon Pellicer, com a síndichs de la universitat dels crestians de la dita vila de Móra, de una part, et en Alí Alfrang e Homado de Lopo, com a jurats de la aljama dels moros de la dita vila de Móra, n'Abdallà Perascolí, alcayt dels moros de Móra, en Homado Alfrang e Homado Dengeme, moros en nom de la dita aljama, e en Sentou Acrex, juheu, com a clavari de la aljama dels juheus de la dita vila, e en Jucef Arrunjo, juheu, en nom de la dita aljama dels juheus, de la part altra. E los dits Alí Alfrang, Homado de Lopo, n'Abdallà Perascolí, Fomado Alfrang, Homado Dengeme, en [f. 315r] Sentou Acrex e en Jucef Arrunjo, donaren e produïren davant la persona del dit honorable micer Ramon Salelles, [h]u dels jutges damunt dits, present lo dit honorable lochtinent de procurador, una cèdula de paper escrita del tenor següent:

Datum est intelligi universitati et singularibus aljame sarracenorum ville de Mora, comitatus Pratarum, necnon universitati et singularibus aljame judeorum dicte ville de Mora, quod jurati et probi homines christianorum dicte ville impetrarunt ab illustrissima domina Regina Aragonum, locumtenente generali serenissimi et illustrissimi domini nostri Regis, quod possint ponere impositiones sive sisas in pane, vino, carnibus, annona et mercibus et aliis bonis et rebus dictorum sarracenorum et judeorum, licet de eis in dicta concessione non sit facta mentio specialis, que quidem concessio non valet neque tenet in prejudicium dictorum sarracenorum et judeorum causis et rationibus sequentibus:

Primo, quia dicta concessio impetrata per dictos juratos et probos homines christianos fuit impetrata tacita veritate et expressa falsitate, nam expresserunt quod volunt perficere vallos et muros ville predictae et ceperunt facere et fabricare in fortitudine et altitudine satis pulcra et eosdem in condirecto tenere, et hec non sunt vera ut evidentia facti exigit et demonstrat, merito fuit expressa causa.

Secundo, quia non est diu christiani dicte ville ratione cuiusdam, ut dicitur factorie quorundam eiectionum a pace et tregua sint soluta certa quantitas florenorum illustrissime domine Regine, quam solvit universitas christianorum dicte ville quicquidem floreni fuerunt manulevati ad contractum et rationem censualis et ut redimant dictum censuale impetrarunt dictam concessionem impositionum, dictis aljamis non consentientibus, ut ex ipsis impositionibus luant et redimant censuale memoratum, pro quaquidem factoria aljame predictae sunt parata solvere quod justum fuerit et partem eis contingentem aliter quam per viam impositionum vel sisarum, que omnia tacita fuere, que [f. 315v] si expressa fuissent utique concessio facta non fuisset.

Tercio, quia non fuit expressum dicte domine Regine, quod in dicta villa essent dicte due universitates aljamarum sarracenorum et judeorum distinctarum et separatarum omnino inter se et ab universitate et singularibus christianorum dicte ville in consiliis omnibus et in omnibus aliis et singulis ad universitatem pertinentes, que si fuissent expressa prout non sunt nec fuerunt, dicte domine Regine dictam concessionem impositionum minime fecisset ut facta est.

Quarto, quia jurati christianorum predicti inponendo impositionem in pane, vino et aliis rebus q[...] alias expressis sarracenorum et judeorum aplicandas dictis christianis, nullam utilitatem possint consequi nec habere sarraceni nec judei, sed solum et dumtaxat [...] evidentia constat christiani ut ex [...] prejudicium et detrimentum dictorum sarracenorum et judeorum, cum ipsi inter se habeant solvere questam çafra-ni, ordeum et alia onera quamplurima domino Comiti necnon censualia et nonnulla alia onera dictarum universitatum sarracenorum et judeorum, in quibus nullatenus contribuunt christiani predicti, et si ultra predicta onera sarracenorum et judeorum ipsi habeant contribuere per viam impositionum in omnibus christianorum esset valde durum et contra omnem iusticiam et rationem, et poterit sequi faciliter depopulatio dictarum aljamarum propter predicta onera insuportabilia, que si fuissent expressa dicte domine Regine minime fecisset in prejudicium dictarum aljamarum nec fecisse censetur, nec est presumendum.

Quinto, quia dicta concessio fuit impetrata per dictos juratos et probos homines christianorum contradicentibus aljamis predictis et non consentientibus, et per consequens hoc tacito et non expresso dicte domine Regine fuit tacita veritas, que si fuisset expressa minime dictam concessionem fecisset.

Sexto, quia non est [f. 316r] neque fuit intentio dicte domine Regine per verba generalia dicte concessionis comprehendere dictas aljamas sarracenorum et judeorum omnino inter se distinctas ac separatas ab universitate christianorum dicte ville. Et per consequens concessio predicta non comprehendit dictas aljamas merito eis nec singularibus nec in rebus ipsorum specialiter et expresse minime imponi potest impositio prelibata. Preterea ubi dicta concessio valeret, quod non creditur, eo casu non posset exequi in casu premissis nisi adsit auctoritas et decretum honorabilis domini procuratoris dicti comitatus, in qua non est quinyimo deficit eius auctoritas pariter et consensus merito non habet effectum.

Ex quibus et aliis tam ex dicta concessionem apparentibus, quia aliter constat evidenter, quod concessio predicta est subreptitia et non valet neque tenet nec etiam alias per dictos christianos ex veritate iuris et iustitia potest imponi dictis aljamis nec

earum singularibus nec in bonis neque rebus ipsorum aliqua impositio nec onus eis invitis, cum ut dictum est dicte aljame et singulares ipsarum in omnibus et per omnia sunt inter se distincte et separate etiam ab universitate dictorum christianorum tam in oneribus quam aliis. Et licet predicta forte videantur pertinere ad declarationem et liquidationem dicte domine Regine, cum agatur de viribus concessionis regalis et intellectu concedentis, tamen in hiis que ad vos honorabilem dominum Raimundum Salelles, in legibus licenciatum et assessorem dicti comitatus, et Johannem Ferrarii, iudices super hiis assignatos, pertineant et expectent, petunt jurati aljame dictorum sarracenorum et secretarii aljame judeorum predictarum pronunciari dictis aljamis nec earum singularibus virtute intentionis regie prelibate per predictos christianos non posse imponi nec bonis nec rebus nec viaticis nec contractionibus ipsorum impositiones nec alia onera per maxime de quibus [f. 316v] non habent utilitatem et participium commune utilitatum et comodi. Nec obstat si dicatur ex adverso quod iam alias fuit obtenta formalis concessio impositionum, quoniam si et ubi obtenta fuit hec fuit de communi voluntate, concordia et assensu dictarum aljamarum sarracenorum et judeorum et universitatis christianorum, quod non fuit nec est in presenti concessione et impetratione dictarum impositionum nec ullo modo constat, imo de contrario super hiis officium vestrorum implorando [...] protestando contra contrarium facientes de iur [...] cia manifesta necnon de dampnis, missionibus et expensis de omni pleno iure et interesse dictarum aljamarum et singularium ipsarum et que super his recursum valeant habere ad superiorem, requirentes de premissis dictis aljamis et cuilibet ipsarum fieri publicum instrumentum per notarium infrascriptum in testimonium premissorum.

[Traducció de la cèdula: S'ha donat a entendre a la universitat i a cadascun dels particulars de l'aljama dels sarraïns de la vila de Móra, del Comtat de Prades, i també a la universitat i a cadascun dels particulars de l'aljama dels jueus de l'esmentada vila, que els jurats i prohoms dels cristians de Móra han impetrat llicència de la il·lustríssima senyora Reina d'Aragó, lloctinent general del sereníssim i il·lustríssim Rei, nostre senyor, per tal de poder imposar contribucions i sises sobre el pa, el vi, les carns, els queviures i mercaderies, i altres béns i coses dels dits sarraïns i jueus, tot i que en l'esmentada concessió no se'n fa expés esment, però aquesta concessió no val ni se sosté en perjudici dels dits sarraïns i jueus per les següents causes i raons:

Primer, perquè l'esmentada concessió impetrada pels dits jurats i prohoms cristians, va ser impetrada amb engany i callant la veritat, ja que deien que volien acabar les defenses i muralles de l'esmentada vila i que havien començat a bastir-les en més bella alçada i solidesa i a tenir-les en condret, però això no és pas veritat com l'evidència dels fets demostra i fa notar, tot i que amb raó fou la causa manifestada.

Segon, perquè no fa pas gaire temps els cristians de l'esmentada vila per raó de certa feta d'alguns expulsats de la pau i treva, han pagat certa quantitat de florins a la il·lustríssima senyora Reina; l'ha pagada la universitat dels cristians de la vila, però aquests florins han estat manllevats contractant un censal i és per redimir-lo que han impetrat l'esmentada concessió d'impostos sense el consentiment de les aljames, a fi de lluir i redimir l'esmentat censal amb aquestes contribucions. Per la feta esmentada abans les aljames estan ben disposades a pagar el que sigui just en la part que els pertoca, però d'una altra manera que per via d'impostos i sises. Tot això va ser callat, que si ho haguessin expressat, la concessió no hauria estat atorgada.

Tercer, perquè no li fou explicat a l'esmentada senyora Reina, que en la vila de Móra hi ha dues altres distintes universitats, les aljames dels sarraïns i dels jueus, separades completament entre elles i de la universitat i dels particulars cristians de la vila, tant pel que fa als consells com pel que fa a cadascuna i a totes les altres coses relatives a les universitats, cosa que si li hagués estat explicada (i no li ha estat ni li havia estat explicada a l'esmentada senyora Reina) de cap manera no s'hauria fet la concessió d'impostos tal com ha estat feta.

Quart, perquè en imposar els dits jurats dels cristians taxes sobre el pa, el vi i les altres coses [...] dels sarraïns i jueus, aplicables als dits cristians, ni els sarraïns ni els jueus no en poden traure ni obtenir cap mena d'avantatge, sinó en tot cas evidentment només els cristians [...] amb perjudici i dany dels sarraïns i jueus, ja que aquests mateixos ja han de pagar al senyor Comte la taxa sobre el safrà, sobre l'ordi i moltes altres càrregues i també censals i alguns altres impostos propis de les universitats dels sarraïns i dels jueus, en els quals els esmentats cristians no hi contribueixen gens ni mica, i si a més de les dites càrregues pròpies dels sarraïns i dels jueus, aquests mateixos han de contribuir per via de nous impostos en totes les despeses dels cristians, això seria massa dur i contra tota justícia i raó, i podria seguir-se'n fàcilment la despoblació de les aljames esmentades a causa de les càrregues insuportables, coses que si s'haguessin explicat a la senyora Reina ja es pot creure i pensar que poc hauria fet ni faria en perjudici de dites aljames.

Cinquè, perquè l'esmentada concessió va ser impetrada pels jurats i prohoms cristians havent-ho contradit les aljames i sense el seu consentiment, i per tant callant això i no explicant-ho a la senyora Reina, es va ocultar la veritat, que si s'hagués manifestat, de cap manera no s'hauria fet la concessió esmentada.

Sisè, perquè no és ni va ser intenció de l'esmentada Reina per les paraules generals de la concessió atènyer les aljames dels sarraïns i jueus, completament distintes entre elles i separades de la universitat dels cristians de la dita vila. Per tant en justícia la dita concessió no ateny les aljames, ni elles ni els particulars ni les coses d'ells, en especial i expressament no les pot gravar amb l'impost esmentat. Endemés encara que la concessió fos vàlida, cosa que no es pot creure, en aquest cas no podria executar-se sense autoritat i decret de l'honorable senyor procurador del Comtat, perquè faltant la seva autoritat i consentiment la cosa no pot tenir efecte.

A causa d'aquestes coses i d'altres que apareixen en l'esmentada concessió, en tant que consta altrament amb evidència, la concessió és subreptícia i no val ni té vigència, i segons la veritat del dret i la justícia els cristians no poden imposar sense el seu consentiment cap mena de tribut o càrrega a les esmentades aljames ni als seus particulars ni sobre els seus béns i coses. Tal com ja s'ha dit les aljames i els seus particulars en tot i per tot estan distintes i separades entre elles i també de la universitat dels cristians tant pel que fa a les càrregues com per altres coses. I encara que les coses anteriors semblin pertocar a la declaració i liquidació de la senyora Reina, com que es tracta de l'abast de la concessió reial i de la ment de la concedent, amb tot en tot el que pertany i pertoca a vosaltres, honorable senyor Ramon Salelles, llicenciat en lleis i assessor del Comtat, i Joan Ferrer, jutges assignats per al litigi, els jurats de l'aljama dels sarraïns i els secretaris de l'aljama dels jueus us demanen que sentenciieu, que en virtut de la intenció reial no poden ser imposades pels cristians a les aljames ni als seus particulars ni ajuts ni contractes ni impostos ni

altres càrregues, i més si no tenen utilitat ni avantatge. I no hi fa res, si es diu en contra, que en una altra ocasió ja es va obtenir una altra concessió formal de tributs, perquè si aleshores fou obtinguda ho va ser de comú acord, voluntat i consentiment de les aljames dels sarraïns i dels jueus i de la universitat dels cristians, cosa que no ha estat ni és el cas en la present concessió i impetració dels tributs esmentats, i ara aquest consens no consta de cap manera ans al contrari. [...] i que sobre això puguin elevar recurs a la superioritat. Requerint que sobre tot això el notari faci per a les aljames i per a qualsevol particular d'elles públic instrument en testimoni de tot l'anterior.]

La qual cèdula produïda, digueren de paraula los dos honrats en Jachme Valdellòs e Vidal Steve e en Ramon Pellicer, que s'aturaven acort si-n pendrien trellat o no. E lo dit honorable micer Ramon Salelles, jutge, assignà als dits cristians per [...] lo dit acort e demà que serà dissapte en hora de tèrcia e a abdues les dites parts a comparèxer devant ell lo dit dissapte a la dita hora. E en après algunes assignacions per los dits honorables jutges a las parts desús dites; fetes, donades e presentades per les dites parts als dits jutges algunes cèdules en lo procés d'aquest fet insertes e continuades; axí mateix al·legacions de dret, les quals en lo dit procés les dites parts no permeteren ésser continuades, renunciat e conclús en la dita causa, haguda solempna col·lació ab los advocats de les dites parts los dits honorables jutges, legítima assignació precedent, a promulgar lur definitiva sentència a instància e requesta de les dites parts provehiren en la manera que-s segueix:

Christi nomine invocato. Unde nos [f. 317r] Raimundus de Salelles, licentiatius in legibus et assessor comitatus Montanearum de Prades et baronie d'Entença, et Johannes Ferrarii Busquet, ville Falceti, judices dati et assignati per honorabilem dominum Raimundum Icard, domicellum locumtenentem multum honorabilis domini Petri Icard, militis procuratoris generalis dicti comitatus et baronie, in causa seu questione que vertitur super impositionibus sive sisibus inter juratos christianos et probos homines ville de Mora ex una parte agentes et juratos aljame serracenorum et secretarios aljame judeorum dicte ville ex parte altera defendentes, visa primitus comissione nobis facta et potestate nobis attributa in eisdem et mature pensata; visa insuper quadam concessione sive provisione reginali facta et concessa dictis juratis et probis hominibus christianis dicte ville super iam dictis impositionibus sive sisibus, et sane presentata; visa inquam alia provisione sive litera reginali per dictos juratos et probos homines christianos producta et secure discussa; visa ulterius quadam cedula per dictos sarracenos et judeos producta et mature indegata; visa necnon quadam cedula per dictos juratos et probos homines christianos oblata et sincere ruminata; visis etiam omnibus per dictas partes in presenti processu productis necnon allegationibus iurium utriusque partis et cum diligenti maturoque studio recensitis; habitaque collatione cum advocatis partium et ad plenum auditis; habitoque super premissis consilio peritorum maturo atque digesto signanter multum honorabilis domini Jacobi Callic, militis et doctoris Decretorum; habentes Deum pre oculis et sacrosanctis Scripturis coram nobis positis, ut de vultu Dei nostri prodeat iudicium [cf. Salm 16:2], ad nostram sententiam seu declarationem procedimus sub forma sequenti:

Cum jurati et probi homines christiani prefate ville de Mora non possint impetrare impositiones sive sisas et eis uti in dicta villa et eius termino in prejudicium aljamarum serracenorum et judeorum predictorum in quantum dictas aljamas tangit, et minus compellere singulares dictarum aljamarum ad solvendum dictas [f. 317v] impositiones sive sisas eisdem juratis et probis hominibus christianis. Idcirco pronunciamus

et declaramus dictas aljamas et singulares de eisdem non teneri solvere in dictis impositionibus sive sisis, absolvendo dictas aljamas et earum singulares a prestatione sive solutione dictarum impositionum sive sisarum, imponendo silentium super hiis dictis juratis et probis hominibus christianis dicte ville neutram partem in expensis condemnando et ex causa.

[Traducció de la sentència: Havent invocat el nom de Crist, nosaltres Ramon de Salelles, llicenciat en lleis i assessor del Comtat de les Muntanyes de Prades i de la baronia d'Entença, i Joan Ferrer Busquet de la vila de Falset, jutges donats i assignats per l'honorable senyor Ramon Icard, donzell, lloctinent del molt honorable senyor Pere Icard, cavaller, procurador general dels dits comtat i baronia, en la causa o litigi que tracta sobre impostos o sises entre els jurats cristians i prohoms de la vila de Móra actuant d'una part, i els jurats de l'aljama dels sarraïns i els secretaris de l'aljama dels jueus de la vila defensant per una altra part, vista d'antuvi i sospesada madurament la comissió que ens ha estat feta i la potestat atorgada en tot això; vista també la concessió o provisió reginal feta i atorgada als jurats i prohoms cristians de la vila esmentada sobre els dits tributs o sises, presentada correctament; vista encara una altra provisió o lletra reial presentada pels jurats i prohoms cristians i analitzada tranquil·lament; vista endemés i estudiada a fons la cèdula presentada pels sarraïns i pels jueus; vista i meditada també una cèdula adduïda pels jurats i prohoms cristians; i vistes totes les al·legacions del dret d'una i altra banda presentades per les parts en aquest procés i revisades amb diligent i madurada atenció; havent tingut col·loqui amb els advocats d'ambdues parts plenament atesos, i havent sol·licitat recte consell dels experts, especialment del molt honorable senyor Jaume Callic, cavaller i doctor en Decrets, tenint els ulls posats en Déu i les sagrades Escriptures obertes davant nostre, a fi que el judici neixi de l'esguard del nostre Déu, ens disposem a pronunciar sentència d'aquesta manera:

Com que els jurats i prohoms cristians de la vila de Móra no poden impetrar contribucions o sises ni aplicar-les en la vila i en el terme en perjudici de les aljames dels sarraïns i dels jueus en tant que això atenyi a les dites aljames, i com que els dits jurats i prohoms cristians encara menys no poden obligar els particulars de les aljames a pagar les esmentades contribucions i sises, per tant, sentenciem i declarem que les aljames i els seus particulars no han de pagar aquestes contribucions o sises absolent-los de qualsevol prestació o pagament a causa dels dits tributs, imposant als jurats i prohoms cristians de l'esmentada vila silenci perpetu sobre tot això i condemnant-los a satisfer les despeses d'una i altra part en aquesta causa.]

La qual sentència fonch dada e promulgada en la plaça de la vila de Móra dilluns damunt nomenat en hora de nona, que's contava a setze del més de febrer de l'any de la Nativitat de nostre Senyor mil quatrecent vint-dos per los honorables micer Ramon Salelles e en Johan Ferrer Busquet, jutges de la present causa pro tribunal seents. E legida per lo dit honorable micer Ramon Salelles ab voluntat e exprés consentiment del dit honorable en Joan Ferrer Busquet, jutge seu, presents les dites parts, ço és, en Pere Bertolí, jurat, en Ramon Pellicer, síndich, en Jachme Valldellòs, per part dels crestians d'una part, e en Juci lo Moro, en Bràfim Alfrang, jurats de la aljama dels moros de Móra, Homado Alfrang e Homado Alcayt et en Abdellag Perascolí, serrahins, et en Sentou Acrey, juheu clavari de la dita aljama dels juheus, de la part altra, et present en Johan Boteller, scrivà de la causa present per lo discret n'Antoni Pujol, scrivà de la cort del batle de la vila de Móra, et presents per testimonis

en açò appellats los discrets en Guiamó Bellmunt, prevere rector de la església de les Pinyeres, et Guillem Ferrer, notari de Falset, en Ramon Marcho, notari de Tiviça, n'Eximèn Roïç, de la dita vila de Falset, e en Ramon Çabater, del mas de la Algira, terme de Tiviça, e molts d'altres en gran multitud.

S+num mei Johannis Botellerri, scribe cause presentis pro discreto Antonio Pujol, scriba curie hohorabilis baiuli ville de Mora, qui in promulgatione dicte sententie et etiam in aliis actibus factis et enarratis in presenti processu presens fui, et correcto in XXIII linea ubi dicitur [a ells] et clausi.

[Traducció: Signatura de mi, Joan Boteller, escrivà de la present causa pel discret Antoni Pujol, escrivà de la cort de l'honorable batlle de la vila de Móra, que he estat present en la promulgació d'aquesta sentència i també en els altres actes, fets i relats d'aquest procés.]

NOTES

1. A la Ribera d'Ebre la presència de nombrosa població sarraïna ha estat estudiada per Carmel Biarnès Biarnès, *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre (710-1614)* (Episodis de la Història, 163), Dalmau Editor, Barcelona 1972; *Apunts d'història d'Ascó. Els moriscos a Catalunya. Documents inèdits*, Ascó 1981. Al segle XII els conqueridors traient de les muntanyes els musulmans vençuts van concentrar-los sobretot vora el riu, cosa que es veu clarament perquè quan va caldre buscar testimonis sarraïns per fixar els límits dels Emprius de Siurana, es van trobar a Flix, Seròs, València...). També és coneguda l'existència a Móra i Falset de petites comunitats jueves gaudint de la protecció dels comtes de Prades. Cf. Gabriel Secall Güell, *Guia de les jueries tarragonines* (Llibres de la Medusa, 23), Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1984, p. 26-27.

2. L'estudiós local, el senyor Artur Cot Miró, ja va donar notícia d'aquest document que ara es publica a *L'església parroquial de Sant Joan Baptista. Estudis i documents de la història de Móra d'Ebre*, Ajuntament de Móra d'Ebre 1986, p. 27.

3. A. Cot i Miró (*ibid.*, p. 26) situa l'àljava dels sarraïns entorn de l'actual carrer de la Palla i dóna notícia que l'alamí i l'alfaquí de Móra foren acusats l'any 1429 de facilitar la fugida cap a Granada d'alguns sarraïns catalans. Segons els fogatges de 1497 i 1515 els sarraïns constituïen vora el 40% de la població, mentre que els jueus n'eren una porció força més petita (C. Biarnès, *Moros i moriscos...*, p. 40).

4. Un jueu de Móra i dos de Falset foren batejats pel papa Luna el 5 de març de 1413. Sobre la relació dels jueus de Móra amb la ciutat de Tortosa cf. Josefina Cubells i Llorens, *The jews of Tortosa 1373-1492. Regesta of documents from the Archivo Histórico de Protocolos de Tarragona* (Sources for the History of the Jews in Spain núm. 3), Ed. Yom Tov Assis, Jerusalem 1991, docs. núm. 165, 303, 372.

5. De fet, la majoria dels jueus estava sota la jurisdicció reial i eren més pocs els qui vivien sota el domini dels senyors. Els comtes de Prades els eren com els reis ben favorables i protegien els seus jueus de Prades, Falset i Móra. També emparaven els sarraïns del sud del comtat, com ara els de Tivissa, García i Móra, que aleshores eren dels pocs musulmans de la Ribera d'Ebre que s'escapaven del domini de l'orde militar de l'Hospital de Sant Joan.

6. Hi havia litigi entre els hereus des de la mort del comte Joan de Prades, la quarta comtessa Joana de Prades i de Cabrera, àlies *Gonçalva Ximenis d'Arenós* (1387-1441), hereva del seu avi Joan († 1414) no veié del tot reconeguts els seus drets sobre el comtat fins després del seu matrimoni l'any 1424 amb el poderós Joan Ramon Folc (II) de Cardona, vescomte de Vilamur. Cf. Armand de Fluvià i Escorsa, "El privilegi fundacional del comtat de les Muntanyes de Prades", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* núm. 25 (1979-1980): 159-165.

7. Victor Ferro, *El Dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta* (Referències, 1) Eumo, Vic 1987, p. 107: "Assesor tocat obligatori per al jutge llec (Const. 1289/2)."

J. Torné

8. Eduardo Corredera, *La escuela histórica avellanense*, Balmes, Barcelona 1962, p. 81-98. Cf. també Cayetano Barraquer i Roviralta, *Las casas de los religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. I, Impr. Altés y Alabart, Barcelona 1906, p. 311-319.

9. Francesc Martorell Trabal, "Manuscrits dels PP Caresmar, Pascual y Martí a la biblioteca del convent de franciscans de Balaguer", dins *Estudis Universitaris Catalans* 12 (1927): 178-320; "Notícies de Manuscrits: Els manuscrits dels «Sacrae Cathaloniae Antiquitatis Monumenta» del P. Jaume Pasqual", dins *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* 5 (1920): 198-207.

10. Al volum VII, f. 129r-134r dels *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta* hi ha un dictamen erudit del P. Jaume Pasqual, que està datat a "Falcet, 27 de junio de 1793." És un indicatiu ben clar de la seva presència a la vila llavors.

11. Ezequiel Gort Juanpere, *El "Llibre Vermell" de Falset. Privilegis i ordinacions de la vila als segles XIII-XIV*, Carrutxa, Reus-Falset 2005, p. 13-15, parla de la visita del P. Pascual a la vila.